

Sažetak

Stjepan Babić, sveuč. prof. u m.

UDK 22:811.163.42'25, izlaganje na znanstvenome skupu,
primljeno 11. ožujka 2002., prihvaćeno za tisak 28. ožujka 2002.

About the Present Day Problems in the Bible Translation

At the conference on the ecumenical translation of the Bible into Croatian the author pointed out the great importance of the translation of the Biblical text. As distinguished from other literary texts that after the death of their author should not be linguistically changed or edited, translations ought to be adapted according to the language developments and that refers to the Bible translation as well. However, in translating the Bible special attention should be paid to the tradition of the Biblical language and to the established stylistic values.

After introducing certain principles, the author considers some problems on the grammatical, vocabulary and orthographic categories.

MEĐUSOBNI ODNOS RIJEČI *FAMILIJA, OBITELJ I PORODICA*

Mile Mamić

U broju 1–2 časopisa *Odvjetnik* 1995. godine objavljena je rasprava Dafinke Večerina pod naslovom *OSVRT NA NACRT PRIJEDLOGA ZAKONA O OBITELJSKIM ODNOSIMA*.¹ Prva rečenica te rasprave glasi ovako: "Obiteljski su odnosi u Republici Hrvatskoj uređeni Zakonom o braku i porodičnim odnosima, koji je suvremeno i dobro riješio mnoge institute." Kako se je sada počeo raditi novi zakon koji bi uređivao ta pitanja, autorica je htjela o njem raspravljati, uspoređujući ga naravno sa starim. Ona se ne osvrće na terminološke razlike između tih dvaju zakona, osim tek usput. Ništa ne kaže o bitnoj terminološkoj promjeni u prijašnjem i novom nazivu spomenutoga zakona.

Premda je u Jeziku već bilo govora o odnosu između riječi *obitelj i porodica*², čini mi se da bi našim čitateljima bilo zanimljivo šire zahvatiti to pitanje, uključujući odnos tih dviju riječi prema internacionalizmu (europeizmu) *familija*, a i druge domaće riječi koje su djelomično služile kao zamjena za taj europeizam.

1 Dafinka Večerina, *Osvrt na nacrt prijedloga Zakona o obiteljskim odnosima*, *Odvjetnik*, 1–2, Zagreb, 1995.

2 Milan Moguš, *Obitelj i porodica*, *Jezik*, 21. br. 5, Zagreb, 1974., str. 155.–156.

Stari je zakon uređivao “porodične odnose”, a novi će uređivati “obiteljske odnose”. Kako se sada nastoji da se novi hrvatski zakoni i terminološki usavrše i usklade s hrvatskom terminološkom tradicijom, osobito da se uklone nepotrebni srbizmi što su bili nametnuti hrvatskom pravnom jeziku u doba jakoga sveopćeg, pa i jezičnog unitarizma u zajedničkoj državi sa Srbima, moglo bi se lako pomisliti kako je riječ *porodica* (i od nje izvedeni pridjev *porodični*) srbizam, a da je riječ *obitelj* (i od nje načinjen pridjev *obiteljski*) prava hrvatska riječ. Je li to baš tako? Jesu li to istoznačnice u hrvatskom jeziku? Mogu li se uvijek zamijeniti jedna drugom? Kako je bilo u hrvatskom pravnom jeziku i kako bi imalo biti? O tome će dakle biti riječi u ovom prilogu.

Rimsko je pravo poznavalo pojam *familia*.³ Značenje te riječi bilo je vrlo široko: “ukupnost porodične imovine, sve osobe koje su podređene vlasti patris familias (uključujući i robove), ukupnost imovine i osoba u porodici, ponekad skupina robova”. Čudno je da Romac uopće ne navodi riječ *obitelj*. S druge pak strane, Vladimir Mažuranić u svojim *Prinosima*⁴ nema internacionalizma *familija* ni naše riječi *porodica*, nego samo *obitelj*. Osvrćući se kritički na postupak četverojezičnoga rječnika pravnih i političkih naziva⁵, koji za njem. *Familie* prihvaća u hrvatskom *porodica*. Mažuranić ističe kako je “riječ *obitelj* od starine u nas potvrđena za *familia*”.

Akademijin rječnik temeljito obrađuje obje riječi: *obitelj* i *porodica*. Za riječ *obitelj* ističe njezino prvotno značenje “stan, kuća”, a zatim drugotno “isto što porodica”. Navodi zatim starinu i etimologiju riječi, te razne likove u kojima se javljala. Iz navedenih se podataka u tom rječniku vidi da je prvo značenje običnije u srpskoj tradiciji, a drugo u hrvatskoj. U drugom značenju, tj. kao istoznačnica za *porodica*, riječ *obitelj* obilno je potvrđena u hrvatskoj tradiciji. Nema doduše mnogo rječničkih potvrda, vjerojatno i za to što je imala konkurenciju u riječi *družina* u kajkavskoj našoj tradiciji i u riječi *porodica* drugdje. Zatim se navode i neka pojedinačna, za ovu raspravu nebitna značenja. Za riječ *porodica* navodi se najprije značenje “isto što obitelj pod b, tj. zajednica, koju čine roditelji i njihova djeca i najbliži rođaci, ako žive zajedno s njima”.⁶ U tom značenju rječničke su potvrde doduše samo srpske (Karadžić i Daničić), ali to ništa ne znači kad se znade da su se oni obilno služili i hr-

3 Ante Romac, *Rječnik rimskog prava*, Zagreb, 1995., pod riječi *familia*.

4 Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Pretisak, Informator, Zagreb, 1975.

5 *Juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe*, Wien, 1853.

6 *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, U Zagrebu 1931., str. 869., 1. stupac.

vatskim izvorima. Među književnim potvrdama ima dosta i hrvatskih, i to iz različitih razdoblja. Riječ *porodica* znači još i “mati, roditeljka” (samo s hrvatskim potvrdama), “porod, potomstvo” (pretežno s hrvatskim potvrdama) i “bratstvo” (samo sa srpskim potvrdama). Rijetka pojedinačna značenja što se još navode nisu bitna za ovu raspravu. Vrlo bliska riječi *obitelj* i *porodica* jest riječ *družina*, doduše na našem kajkavskom prostoru. Njezine kajkavske potvrde Akademijin rječnik nije uzimao dok se je obrađivala ta natuknica, nego je imao u širem značenju (*socii*, *societas*), ali brojni hrvatski kajkavski izvori, rječnički i književni, potvrđuju da je ta riječ na kajkavskom području najobičnija za internacionalizam *familija*. Ta je riječ i u slovenskom jeziku uzeta kao odgovarajuća za lat. *familia*, njem. *Familie*.

Imali smo dakle nekoliko domaćih zamjena za internacionalizam *familia*: *obitelj*, *porodica* i *družina*. Riječ *družina* ili je preširoka ili je u značenju *familia* samo kajkavska. Ostale su nam dvije.

Kad supostoje dvije riječi za jedan pojam, normalno je da se njihovo značenje nastoji razjednačiti. Na značenjsko razjednačivanje riječi *obitelj* i *porodica* utjecala je sigurno i etimologija tih riječi: riječ *obitelj* povezuje se s glagolom *obitavati*, pa je to životna zajednica bez obzira na krvno srodstvo, a riječ *porodica* povezuje se s glagolom (*po*)*roditi*, pa i s krvnim srodstvom. Na toj crti došlo je do stanovitoga značenjskog razjednačivanja između tih dviju riječi u suvremenom hrvatskom jeziku. Stoga se npr. može govoriti i o *samostanskoj obitelji*: udružuje ih zajednica života i ideala. U tom smislu nikako ne ćemo upotrijebiti riječ *porodica*. S druge pak strane, sasvim je jasno zašto je u biologiji prihvaćen naziv *porodica* (niže od reda, a više od roda), a govori se i o jezičnim porodicama jer se temelje na nekoj srodnosti. Riječ *porodica* obično ima šire značenje, obuhvatnija je, obično i brojnija, a *obitelj*, pogotovo u novije vrijeme, obuhvaća uglavnom roditelje i djecu kao temeljnu društvenu zajednicu. Rijetko se tu podrazumijevaju djed i baka, premda ih naš novi Obiteljski zakon uvodi “na mala vrata”. Sredinom prošlog stoljeća naša se pravna praksa kolebala između tih dvaju naziva. I u njoj se nazire stanovito razjednačivanje koju sam maloprije istakao. Upotrebljavale su se obje, ovisno o tom što se želi istaknuti. Kako je češće riječ o temeljnoj jezgri društva, a o njoj se upravo govori u spomenutom Nacrtu prijedloga Zakona o obiteljskim odnosima⁷, onda je i riječ *obiteljski* dobro izabrana u skladu sa značenjskim razjednačivanjem između riječi *obitelj* i *porodica* u suvremenom hrvatskom pravnom jeziku. Kad se pak govori o rodoslovnom stablu, bilo bi primjerenije govoriti o *porodičnom* nego o *obiteljskom* stablu. Ovisno dakle o izboru temeljnoga

7 Taj se zakon ipak konačno nazvao *Obiteljski zakon* u skladu s načelom ekonomičnosti da ime zakona bude što kraće.

naziva – *obitelj* ili *porodica* – upotrijebit ćemo i pridjev *obiteljski* ili *porodični*. Mislim da je zakonodavac dobro razmislio kad je izabrao riječ *obitelj* i *obiteljski*. Te su riječi bile u uporabi i prije godine 1918. Ali nesrećom, one su bile samo hrvatske, pa je sve postajalo *porodično* jer Srbi ne razlikuju *porodicu* i *obitelj*, tj. nemaju riječi *obitelj*, pa im riječ *porodica* znači ono što nama obje zajedno. To je utjecalo na to da i u našem “zajedničkom” zakonodavstvu prevladaju riječi *porodica* i *porodični*, gdje bi po našem jezičnom osjećaju i tradiciji trebale biti *obitelj* i *obiteljski*. Vrijedno je istaknuti da se npr. naš Zakonik kanonskoga prava⁸ nije dao zbuniti: u njemu nema riječi *porodica* jer mu nije trebala, nego samo *obitelj*.

Dobro je postupio i Vladimir Brodnjak.⁹ On ističe kako srpskom *porodica* katkad odgovara hrvatski *obitelj*, ali jasno kaže kako je u hrvatskom *porodica* širi pojam koji obuhvaća svekoliku rodbinu, rod, zatim u zoologiji i botanici kategorije srodnih biljaka odnosno životinja. Takav odnos uglavnom vrijedi i za pridjev *obiteljski* i *porodični*, pa se navode hrvatske sveze: *obiteljsko stablo*, *obiteljska mirovina*, *obiteljsko pravo*. Kako sam već rekao, mislim da bi u vezi sa stablom bilo ispravnije govoriti *rodoslovno* ili *porodično*. Druge sveze mislim da su sasvim dobre, ako se radi o porodici u užem smislu, tj. obitelji. Napomenimo i to da je naziv *porodica* odavno ustaljen u hrvatskom botaničkom i zoološkom nazivlju, što mi je nedavno potvrdio i ugledni naš stručnjak profesor Ivan Šugar. Bilo je doduše rijetkih i neuspjelih pokušaja, u 19. i 20. stoljeću, da se u biologiju uvede naziv *obitelj* umjesto *porodica*, na što je vjerojatno dosta utjecala čestota riječi *obitelj* u hrvatskoj općejezičnoj upotrebi, pa odatle i poljuljani jezični osjećaj za njihovu raspodjelu.¹⁰

Sažetak

Mile Mamić, Filozofski fakultet, Zadar
UDK 001.4:811.163.42-26, znanstveni članak,
primljen 11. ožujka 2002., prihvaćen za tisak 28. ožujka 2002.

8 *Zakonik Kanonskoga prava*. Glas koncila, Zagreb, 1988.

9 Vladimir Brodnjak. *Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga*, Zagreb, 1992.

10 U 19. stoljeću učinio je to Josip Janda u knjizi *Počela botanike za više razrede srednjih učilišta*, Zagreb, 1878. Za 20. stoljeće imam potvrdu u jednom novinskom članku: Petar Pavković, *Skladište vitamina i lijek za cirozu*, Vjesnik, 28. veljače 1999., str. 35. – Pisac članka dosljedno govori o *obitelji* Brassicaceae (kupusnjače), gdje bi ipak trebalo stajati *porodica*.

Relations Among the Words *Familija*, *Porodica* and *Obitelj*

The article deals with the Croatian equivalents of the Latin word *familia*, and the German word *Familie*. The author points out that in the Croatian tradition there have been several competing equivalents for these words: *družina*, *obitelj* and *porodica*.

The use, etymology and semantic differentiation of these words in the Croatian tradition and in the contemporary Croatian standard language are presented. The reason why the balance between *porodica* and *obitelj* has been tipped is explained. Both words are necessary in Croatian and especially in the Croatian legal language, in order to distinguish between blood kinship and life together in the nuclear family. In the modern Croatian legal usage this balance is being reestablished and the reasons for that are given.

O ZNAČENJU I PODRIJETLU PRILOGA *JEDNOM*

Alemko Gluhak

Po onome što se može pročitati u hrvatskim rječnicima, jezičnim priručnicima i u raznim savjetnim tekstovima, prilog *jednom* ne bi trebao značiti ‘jedanput’ – no to nije točno. Prilozi *jednom*, *jedanput*, *jednoć*, *jednoć*, *jedared*, *jedankrat* imaju značenja naizgled nečvrsta, *razmazana*, no kako to u jeziku već biva, govornici i pisatelji dobro se snalaze s takvim “nepreciznostima”, jer utočnjenje značenja postiže se kontekstom.

Evo kako se prema značenju priloga *jednom* odnose dva današnja hrvatska jednojezična rječnika.

U *Rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (³1998.) daje se ovakvo značenje:

- 1.** jedanput, jednokratno (za ono što se dogodilo bez ponavljanja, onoliko puta koliko se označuje brojem jedan [*vidjeli smo se samo* ~] jedanput, jedared **2.**
a. u nekom daljem vremenu u prošlosti; nekoć, nekoć davno, davno **b.** u nekom daljem vremenu u budućnosti [*navrati* ~]

U frazeološkom odjeljku dani su *jednom za svagda*, *jednom ko nijednom*, *ne jednom*.

U *Rječniku hrvatskoga jezika* urednika Jure Šonje (2000.) dano je znatno uže značenje:

- 1.** jedanput u prošlosti; nekad – ~ *sam bio tamo* **2.** jedanput u nekom budućem vremenu – ~ *ću doći*.

Prilog *jednoć* tumači se riječima “jednom, jedanput”, a *jedanput* je “u jednom navratu, zgodi, mahu; jednom”, “nekad, nekoć” i u matematici “pomnčeno s jedan, puta jedan”. S priloga *jedared* upućuje se na *jedanput* i *jednom*, a priloga *jedankrat* nema.